

2. Per aspera ad astra: Om högt flygande ambitioner och komplexa handskriftsarkiv

AnnaLena Bergquist

Våren 2018 fick jag ett telefonsamtal från Stockholm, angående ett av KvinnSams arkiv. Detta samtal skulle komma att väcka många frågor rörande arbetet med universitetsbibliotekets arkiv och handskrifter. Det skulle så småningom också leda mig in på en resa till en annan tid och ett möte med några mycket speciella kvinnor. Arkivet samtalet handlade om tillhörde Ikarosklubben, en bildnings- och diskussionsklubb startad av ett antal kvinnor i Stockholmsområdet på 1930-talet. Klubben var aktiv i närmare 60 år och deras arkiv hade lämnats till KvinnSam (dåvarande Kvinnohistoriskt arkiv) 1994, av klubbmedlemmen Brita. Personen som nu ringde undrade vad som kunde göras för att synliggöra de efterlämnade handlingarna och underlätta för framtida forskning. Arkivet var okänt för mig, men jag lovade att titta på det och återkomma. Jag blev naturligtvis nyfiken och begav mig omedelbart till raritetskammaren, där vi förvarar våra arkiv, för att bilda mig en uppfattning. Sett till antal volymer är arkivet inte märkvärdigt, till innehållet desto rikare: klubbens minutiöst noggrant nedtecknade protokoll från alla år 1934–1992. Fem delar, protokollen från starten till och med 13 mars 1967, är inbundna i vackra halvfranska band och innehåller teckningar, målningar, sånger och verser sprungna ur medlemmars talangfulla sidor. Foton, tidningsklipp samt ett antal brev finns insprängda här och var spridda över åren. Medlemmarnas egentillverkade vingar av papper liksom deras små tryckta sångböcker är också bevarade. Jag hade funnit en skatt.

Så till den ursprungliga frågan. Vad kunde jag göra för att synliggöra denna skatt? Och, inte minst, vilket var mitt ansvar i arkivarbetet? Det hade slumpat sig så att just jag fått samtalet om arkivet och, på sätt och vis, fått återupptäcka det. Nu ville jag också göra något för att andra skulle få syn

på de unika handlingarna. Var det inte min plikt helt enkelt, att ge arkivet en plats i ljuset?

Mycket mera hände dock inte där och då. Ibland när jag fick ett ärende till raritetskammaren tog jag en lov kring Ikarosklubbens hyllplats. Beundrade, fotograferade, funderade; ikariterna, som klubbmedlemmarna senare valde att kalla sig, ville inte släppa taget om mig.

När idén om universitetsbibliotekets antologi presenterades, yppade sig ett tillfälle som det vardagliga arbetet sällan ger möjlighet till. I samband med detta upptäckte jag att en före detta kollega, vid arkivets överlämnande, gjort en liten beskrivning av klubben, som publicerats i bibliotekets personaltidning.¹ Jag hittade också klubbens egen introduktion till hur allting en gång hade börjat.² Båda dokumenten är kopierade och bilagda arkivförteckningen, och finns i våra gamla analoga arkivpärmar. Men varför är de inte inlagda vår arkivdatabas Alvin? Nåväl, även om vi digitaliserar beskrivningarna och gör dem sökbara, så bidrar det inte nämnvärt till synliggörandet. Det är nog inte många som kommer på tanken att söka efter Ikarosklubben, eller Orienteringsklubben, vilket var klubbens ursprungliga namn. Vid förteckning av material arbetar KvinnSam utifrån en grov klassificering där serie A är personarkiv (enskilda arkiv) och serie B föreningsarkiv (föreningar, klubbar, förbund, organisationer). Oavsett kategori så är arkiven i verkligheten väldigt olika, sett både till innehåll och till antal volymer. En titt på Ikarosklubbens förteckning av idag, ger inte många ledtrådar till det unika i klubbens handlingar. Ordet protokoll ledare inte heller tankarna till någon mer konstfärdig litteratur. Ikarosklubben var som förening liten, dess efterlämnade handlingar stora och mycket personliga.

I arbetet med detta kapitel har det inte funnits utrymme till närläsning av 800 protokoll med bilagor. Bara den fjärde protokollsboken från perioden februari 1954 till september 1960, innehåller hela 476 sidor. Jag har valt att lyfta fram några speciella teman och gör nedslag vid olika tidpunkter, med fokus på klubbens första 30 år. Men vi tar det från början.

1 Inga Movitz Petroselli och Monika Rudbeck, "Ikarosklubbens arkivmaterial från åren 1934–92", *Personalinformation (PIF)* 1995:3, 8-9

2 "Ikarosklubbens början", Ikarosklubbens arkiv, B 66:4, KvinnSam, GUB.

Orienteringsklubbens tidiga år

Det är i början av 1930-talet som tre familjer kommer att knytas samman i Rotebro utanför Stockholm.³ Grannarna Brita, Maj och Bergliot fattar tycke för varandra. Alla tre känner de att något fattas dem. Lantlivet med barn och hushåll är inte tillräckligt intellektuellt utmanande. De promenerar, diskuterar och byter böcker med varandra, men detta är inte nog. Strax inpå nyåret 1934 träffas kvinnorna tillsammans med Britas mamma Signhild. Samtalet kommer att handla om avsaknaden av andlig och kulturell stimulans, när hela tillvaron är i hemmen, och storstadens möjligheter inte står till buds. Signhild berättar då om ett kulturellt sällskap i Stockholm, där hon själv varit medlem och som hade betytt mycket för henne. Är det tänkbart att dottern Brita och grannfruarna kan starta något liknande? Sällskapet Signhild talar om kallades Läsklubben och var till stor del initierat av en kvinna vid namn Dagmar Bäckström. Bland läsaftnarnas föreläsare fanns författaren och litteraturhistorikern Fredrik Böök. Många livliga kvällar hade ägt rum under åren och Signhild var en stor inspiratör under dessa kvällar.⁴

Kvinnorna funderar vidare och efter sommaren 1934 har tankarna gått från frö till en genomarbetad idé.⁵ Den regelrätta starten av klubben sker i och med att Maj, Bergliot och Brita väljer in varsin kvinna: Inga, Daisy och Olga. Invalen görs omsorgsfullt, endast de som verkligen vill intressera sig för intellektuell verksamhet är välkomna. Själva instiftande av Orienteringsklubben sker på Rotsunda gård den 4 september 1934, av Maj, Brita och Bergliot. Förslag till stadgar nedtecknas på maskin och sparas i det som kommer att bli den första protokolls-boken.⁶ Klubbens mening ska vara att orientera medlemmarna i frågor av aktuell innebörd eller i frågor som leder till ökade insikter och fördjupad kunskap av allmänbildande och uppfostrande betydelse. Medlemmarna ska också träna på att framföra och försvara sina åsikter. Allt ska vara inramat i en anda av saklighet, reda och logik (understruket i boken). Endast kvinnor ska kunna inväljas och medlemsantalet bör vara minst sex men helst inte överstiga nio. Sekreterare ska väljas för ett år, och hon eller hennes suppleant, ska föra protokoll vid varje sammanträde.

3 "Ikarosklubbens början".

4 Carl G. Laurin, *Minnen*, vol. 4, 1908–1918 (Stockholm: Norstedt, 1932), 286-289.

5 "Ikarosklubbens början".

6 "Protokoll 1934–1948", Ikarosklubbens arkiv, B 66:1, KvinnSam, GUB.

De ska träffas var fjortonde dag, företrädesvis på måndagskvällar; värdinnan för kvällen är också ordförande. Män och barn är portförbjudna, samtal om sjukdomar, mat och andra hushållsbestyr bannlysta. Vid varje sammankomst finns ett på förhand överenskommet ämne att diskutera, där en inledning framförs av en utsedd medlem. Såväl diskussion som anförenden ska protokollföras och lämnas till sekreteraren för renskrivning. Åsikter bör stanna inom klubben. Förfriskningar och tilltugg ska vara av enkelt slag. Eventuella titlar ska bortläggas i samband med inträdet i klubben. Klubbens motto blir *Per aspera ad astra*, vilket kan översättas till: genom svårigheter (ska vi nå) till stjärnorna. Ambitionerna är höga.

Måndagen den 18 september 1934 har de sex medlemmarna sin första formella sammankomst hemma hos Brita. Ordföranden håller då ett inledande och förklarande anförande om klubbens innebörd, sammansättning och arbetsform. Stadgeförslagen diskuteras vidare. Efter detta följer högläsning av och diskussion kring skriften *Moderna unga människor* (1934) av Bo Giertz. Diskussionsämne till nästa möte blir samhället och bostadsfrågan. I protokollet från den andra sammankomsten framgår att medlemmarna varit dåligt förberedda och visat brist på insikt i kvällens diskussionsämne, och att Orienteringsklubben uppenbarligen har en stor mission att fylla. Vid detta andra möte utses Bergliot till klubbens sekreterare, med Brita som suppleant. Klubbens administration styrs upp ytterligare under det tredje sammanträdet, då det beslutas att varje medlem själv ska renskriva sina inledningsföredrag och att dessa ska förvaras i en särskild pärm i klubbens arkiv. Här märks att det finns ambitioner vad gäller formalia, klubben har ett eget arkiv. Kanske anar de redan att handlingarna kan bli intressanta i framtiden.

Diskussionskvällarna fortsätter i disciplinerad takt, med ett längre sommaruppehåll och ett kortare uppehåll runt julen. Skaran av medlemmar växer. Till kärnan, bestående av Brita, Bergliot, Maj, Daisy och Inga, sluts Margarete, Märta, Yvonne, Verna, Ingrid och Helny, alltså sammantaget elva kvinnor. Som tillfälliga medlemmar räknas senare Olga, som var med från början men utgick 1938, Margit 1936–37 och Elsa 1938–42. I en ikarisk matrikel från 1963 nedtecknas medlemmarnas namn, födelsedata

och datum för inträde i klubben samt en telefonkedja.⁷ Intressant att notera är kvinnornas varierande åldrar; den äldsta medlemmen är född 1889, den yngsta 1912. Vad gäller sekreterarskapet så omväls Bergliot efter första året, därefter har jag inte hittat några noteringar. Bergliot förblir klubbens sekreterare i närmare 30 år, något jag förmodar var hennes egen önskan. Bergliots efterträdare blir Inga, i protokollen benämnd tillförordnad sekreterare. En betydelsefull händelse, som jag ska återkomma till, är klubbens namnbyte från Orienteringsklubben till Ikarosklubben 1937. Valet av det ursprungliga namnet nämns inte i några papper, men förefaller logiskt då klubbens huvudsakliga syfte är att medlemmarna ska orientera sig i olika frågor. Idag tänker nog de flesta på en helt annan verksamhet när ordet orienteringsklubb kommer på tal.

Rundfrågor, föredrag och gästföreläsare

Under läsningen av protokollen blir det tydligt för mig att dessa kvinnor är både bildade och begåvade, oavsett den egna bildningsklubben. Det märks i hur de talar och formulerar sig, hur de berikar språket med klassiska citat, med franska och latinska ord och uttryck. Det syns också i valet av diskussionsämnen, som spänner över allt från antikens litteratur till kvinnoprästfrågan, och som ofta är av djupt filosofisk karaktär. I protokollen syns över åren spår av medlemmars pågående studier och, ofta konstnärliga, uppdrag i yrkeslivet. Flera av dem var efterhand, vid sidan av hemmafruliv och klubbengagemang, yrkesverksamma som författare, översättare och konstnärer. Detta bekräftas av de biografiska anteckningar som senare biläggs protokollen.⁸ Diskussionsämnen och föredrag angrips på olika sätt genom åren, ibland tematiskt över ett arbetsår eller en termin. Inför höstterminen 1935, vid klubbens 15:e sammankomst föreslås en arbetsordning som innebär att allesammans vid ett av terminens sammanträden ska ägna sig åt besvarandet av en särskild rundfråga. Vid nästkommande sammanträde nedtecknas sex olika ämnen som möjliga rundfrågor: intellektets begränsning; orsaken till tidens irreligiositet; har djuren någon själ?; kan man helt omdana sin inre

7 "Ikarisk matrikel", Ikarosklubbens arkiv, B 66:4, KvinnSam, GUB.

8 "Personhistoria", Ikarosklubbens arkiv, B 66:4, KvinnSam, GUB.

människa?; lidandets inflytande på människan samt frågan om det finns någon verklig gemenskap människor emellan.⁹

Planeringen för arbetsåret 1937–1938 kan tjäna som ytterligare exempel, då antikens skiftande faser ska diskuteras, allt från historisk ram och sociala förhållanden till Platons filosofi och antikens kvinna. I samband med detta anbefalls medlemmarna till efterforskningar under sommaruppehållet.

I en tillbakablick den 13 september 1954, då klubben varit verksam i tjugio år, lyfter Brita fram några utvalda rundfrågor till diskussion: konstens nödvändighet och intellektets begränsning båda från 1935, nationalitetskänslans eventuella hämsko för den mänskliga utvecklingen från 1936 samt hur världen ska förbättras från 1945. Hur ser medlemmarna på dessa frågor idag? Flera står fast vid sina åsikter, men ser tveksamt på tidigare års formuleringar. Några ser med fasa på samhällets lavinartade utveckling under det senaste decenniet. Därpå framkastas en hel rad förslag på möjliga framtida rundfrågor. Debatt önskas kring kärlekens begränsning liksom passionens betydelse för den åldrande kvinnan. Några vill tala om ärlighet, mot sig själv och mot andra. Någon annan vill utreda problemet: vad är jag? Till sammanträdet har ikariterna också fått i uppdrag att skriva varsitt födelsedagsföredrag till den tjugooåriga klubben. Detta har dock inte utfallit väl; inte ett enda föredrag har presterats. Istället presenteras en tablå över medlemmarnas föredrag åren 1934–1954, en imponerande lista om närmare 120 olika ämnen.¹⁰

När det gäller föredrag och föreläsningar så är det inte bara medlemmarna som får göra sig hörda. Kvinnorna rör sig i en kulturkrets av intellektuella, med många idag välkända författare och stora personligheter. Det finns goda möjligheter till fruktbara kontakter och samarbeten. Klubbens sammanställning över gästföreläsningarna ger en bra överblick.¹¹ Där har nedtecknats föreläsare i alfabetisk ordning, föredragens titlar samt datum. Först ut är Elsa Herlitz-Malmroth som i maj 1936 ger en orientering i social barnavård. Ett annat tidigt besök sticker ut i sammanhanget: i april 1937 får klubben celebert besök av författaren Karin Boye. Ämnet hon talar kring är gestaltpsykologi enligt Kafka. Av protokollen framgår inte hur eller varför

9 "Protokoll 1934–1948".

10 "Protokoll 1948–1960", Ikarosklubbens arkiv, B 66:2, KvinnSam, GUB.

11 "Gästföreläsare", Ikarosklubbens arkiv, B 66:4, KvinnSam, GUB.

denna inbjudan kommit till, inte heller hur kontakten tas. Svaret finns i en av Pia-Kristina Gardes böcker om Karin Boye. Det visar sig att Daisy och Karin Boye samtidigt läst i Uppsala, varit med i samma matlag och blivit nära vänner. I en intervju i boken omnämner Daisy Ikarosklubben som vänskapsklubben, och beskriver hur hon slår följe med Karin Boye efter föredraget.¹² Bland andra författare som besöker klubben, kan nämnas Gunnel Vallquist och Alice Lyttkens. Sture Linnér, docent i grekiska språket och litteraturen, besöker klubben två gånger och talar bland annat om den grekiska litteraturens utveckling. Kinaexperten Göran Malmqvists ämne är kinesisk lyrik. Historikern Carl-Fredrik Palmstierna föreläser vid två tillfällen om Goethes West-Östliche Divan och besöker senare klubben med egna översättningar av Goethe. Bibliotekarien Laura Stridsberg inbjuds två gånger och talar dels om Ellen Key, dels om händelser på sin arbetsplats, biblioteket på Nordiska museet. Konstnären och skulptören Alice Nordin talar om Madonnan i den bildande konsten. Britas mamma Signhild gästföreläser två gånger; dels om just Alice Nordin och vänskapen dem emellan, dels om Ikarosklubbens förebild Läsklubben. Sist nämnda föredrag nedtecknas i sin helhet i protokollet från den 27 februari 1967, där sekreteraren benämner Läsklubben som moderklubben. I en ytterligare paragraf beskrivs ikariternas tacksamhet över inspirationen till skapandet av den egna klubben.

Föreläsningar kunde också genomföras utanför ordinarie sammanträdestid och på annan plats, som exempelvis Oscar Antonssons två visningar av antiksalen på Nationalmuseum våren 1938. Gästföreläsningarna är som mest frekventa under 1950- och 60-talen, och under åren fram till 1990 inbjuds ett femtiotal personer till klubben.

Klubben som väsen – flit men också fest

För att komma närmare det jag vill kalla klubbens väsen, får vi gå bakåt i tiden igen. Vid klubbens 40:e sammankomst 8 mars 1937 då nya medlemmen Helny hälsas välkommen aktualiseras klubbens syfte: att värna om medlemmarnas andliga uppräckning och utveckling.¹³ Brita som är klubbmedlem nummer ett och har fått rollen som klubbens ledare, håller

¹² Pia-Kristina Garde, *Karin Boye: Nycklar och samtal* (Lund: Ellerströms, 2016), 91-107.

¹³ "Protokoll 1934-1948".

ett anförande i frågan. Det handlar ännu en gång om föredragen, om formen för dessa och om de nödvändiga förberedelserna. Alla måste vara väl förberedda om livgivande diskussioner ska kunna föras och ordstrider och åsiktsklander undvikas. Ordföranden manar medlemmarna till ärlighet, uppriktighet och ömsesidig uppmuntran och kritik. Det är starka ord, med en viss uppläxning bilagd.

Det dröjer dock inte mer än två månader innan en ny bister vidräkning angående medlemmarnas brist på hyfsning och disciplin noteras, denna gång av ordföranden Maj. Medlemmarna lovar bot och bättring, i samförstånd. I protokollet manas medlemmarna att tänka först och sedan tala. Kvällens övningar föregår under ordnade former, då varje medlem korrekt begär ordet och alla får tala till punkt. Klubben vandrar vidare, per aspera ad astra.

Känslan av att klubben tillskrivs ett eget väsen, att dess medlemmar är skyldiga att följa dess villkor, vara trogna och lojala, stärks då namnbytet aktualiseras. I klubbens 51:a protokoll den 14 november 1937 har nedtecknats en paragraf då sju medlemmar i Underjorden retroaktivt firar det 50:e sammanträdet i klubbens historia. Underjorden är, förmodar jag, en restaurang i Stockholm. Det skålas för klubben och för klubbens ursprungliga medlemmar, Brita, Maj och Bergliot. I protokollet beskrivs klubben som en regnbågsskiftande förening där åtminstone en gemensam grundton existerar: kärleken till densamma. Det ses inte med blida ögon om någon skulle vilja utträda ur klubben och därmed avstå från att vara en sammanhållande länk i den levande organism av forskarglädje, gott kamratskap och prometheisk eld, som klubben enligt dessa ikariter utgör. Därefter dryftas namnfrågan. Det tycks vara en allmän uppfattning att namnet Orienteringsklubben varken täcker klubbens innehåll eller värdigt skulle kunna befästa dess syften för kommande generationer. Olika namnförslag nämns; Dussinklubben, Den tolvsträngade harpan samt förslaget från Daisy, klubbens filosofiska expert, Ikarosklubben. Ärendet skjuts upp ytterligare på grund av att samtliga inte är närvarande. Under sammankomst nummer 53 i december 1937 diskuteras de olika namnförslagen varvid Daisys förslag vinner allmänt gillande. Reservationen att namnet skulle kunna innebära ett dåligt omen, bemöts med förklaringen att Ikaros fall endast är en symbol för den intellektuella högfärdens öde. Ikarosklubben ska hädanefter vara klubbens namn. Beslutet betecknas som historiskt och uppmärksammas i protokollet med en under-

strykning och ett rött utropstecken i marginalen. Det påföljande högtidliga samkvämet beskrivs som en skön symfoni av nordiskt och klassiskt och med Ikarosanden, klubbens längtan mot ljuset, svävandes över alltsammans. Skålar utbringas för dopbarnet vars medlemmar hädanefter kallar sig för ikariter. Myten om Ikaros blir också något som kvinnorna återkommer till och funderar omkring.

Nu har klubbens väsen tagit ännu tydligare gestalt och det finns en hel del för medlemmarna att leva upp till. I oktober 1943 dryftas åter frågan huruvida klubben är till för sina medlemmar eller medlemmarna är till för klubben. Frågeställningen framställs som en återkommande och olöslig gåta. Det tycks än en gång till stor del handla om tidsbrist och svårigheter att förbereda föredrag. Men ikariterna enas om att givande och tagande inom klubben inte ska var beroende av arbetsprestationer i form av föredrag. Det slås fast att parollen för kommande arbetsår ska vara att sträva vidare på den inslagna vägen. Trots att det i anteckningarna ofta påpekas att ikariterna brister i hyfs och påläsning, så har viss utveckling skett i disciplinära avseenden: ordföranden behöver från och med 20-årsjubileet inte använda klubba. Denna har i klubbens barndom haft ett prövande och ansvarsfyllt uppdrag, men bärs nu med stolthet fram av Brita och Bergliot, och läggs ned framför kvällens ordförande. Klubban uppges fortsättningsvis sakna anledning att finnas till.¹⁴

I mars 1958, under det 363:e sammanträdet slår ordföranden Brita en lans för pånyttfödelse av klubbens ideal, som den senaste tiden förflockats. En medlem erinrar med lätt vemod om den elektriska stöt som ikariternas idéliv har brukat erhålla vid klubbens sammanträden. Någon annan försvarar klubbens utveckling och pekar på den gedigna vänskap som vuxit fram och ger stimulans. Olika åsikter förs fram, om allt från värdinnans roll till vinets vara eller icke vara. Det beslutas att vin, ost och bröd är en lagom standardsupé samt att klubben under samkvämet ska blomma i frihet då den under ämnesdiskussionen underkastat sig sedvanlig disciplin.

Den enkla tekoppen från klubbens start har övergått till supé med alkoholhaltiga drycker därtill, vilket för oss vidare in i klubbens festliga och fantasifulla sida. Än en gång tillbaka i tiden.

14 "Protokoll 1948–1960".

Klubbmedlemmarna finner tidigt på vägar för att få utlopp för sin kreativitet, och för att kunna umgås mer avslappnat i klubbens sköte. De hittar tillfällen att fira då de kan äta och dricka gott, och anledningar till att få dikta, måla, skoja och sjunga. Till protokollen läggs efterhand en mängd bilagor innehållande sånger, kupletter, tal, dikter och teckningar. Redan i maj 1935, vid klubbens 13:e sammanträde beslutas att man skall ha en festlig vårbrytning före sommaruppehållet. Trakteringen ska vara något utöver den då reglementsenliga koppen te, och i form av knytkalas. Klädsel enligt protokollet ”söndagseftermiddagsåbortsgala med lätt vårtouche”.¹⁵ Olika uppgifter delas ut och samtliga ska bidra till feststämningen genom att förfärdiga en kuplettmosaik. Sekreteraren ska hålla ett särskilt anförande på temat Våren. Under den fest som följer 14 dagar senare bestäms att höstens första sammanträde i början av september, ska kombineras med en kräftsiva. Samtidigt tas till protokollet inval av två nya medlemmar att komplettera de nuvarande, Verna och Yvonne. Ordföranden Brita håller ett kortare anförande där hon berör klubbens mening och mål. Där framhåller hon sin mening att den varit, men i ännu mycket högre grad borde kunna bli, ett tillskott av värde i dess medlemmars individuella fostran. Fester, javisst, men inte utan flit och utveckling. Vårfesterna kommer att bli en tradition, och alltmer avancerade. I upptågen finns ett stort mått av humor och självironi och varje medlem får allt som oftast en släng av slevan. Någon gång efter namnbytet tillverkas också vingarna i Ikaros anda. Dessa träds över klädsel och används vid vårfester och jubileer. I arkivet finns dessvärre inga foton som skildrar dylika tilldragelser. Vi får tänka oss kvinnorna i sina festkläder med vingarna över skuldrorna. Det måste sett fantastiskt ut!

I maj 1938 bryter ikariterna sin regel om portförbudna makar då dessa, efter många och långa diskussioner, inbjuds att närvara vid vårsammanträdet i Rotebro. Bilagt protokollet finns stickprov på placeringskort i kvarell, utförda av någon eller några av klubbens talanger, samt en ritning över bordsplaceringen. Enligt protokollet är såväl stolarna som männen bevingade. Kvällens diskussionsämne är Eros. En tillsynes mycket uppsluppen och festlig tillställning med tal, sång och musik går av stapeln. Vid 1940 års vårfest inför ytterligare ett moment – Ikaros ante portas – där ordföranden

15 ”Protokoll 1934–1948”.

ordnar medlemmarna i dubbel kolonn, rättar leden och kontrollerar närvaro, varpå medlemmarna, betitlad antika kören, svarar.

Eftersom klubben startat i september månad finns anledning till fest även på hösten. I september 1944 firar klubben 10-årsjubileum och sammanträde nummer 148. Ingången till festsalen hemma hos Maj är förseglad med tre jättelika sigill, där tre olika bilder av ikariten avtecknar sig: sådan som hon tror sig vara, sådan hon vill vara och sådan som hon är. På placeringskorten liknas varje medlem vid en blomma, ett djur och en maträtt. Sillsalladen uppges vara en blandprodukt av Aristoteles och Ferlin, kaffekasken ett enklare berusningsmedel. Protokollets sista paragraf beskriver hur ikariterna efter fulländad festglädje i ikarisk anda beger sig hemåt under en stjärnbelyst septemberhimmel. Som brukligt i protokollen är det fakta och poesi i skön harmoni. Ikariterna har en faiblesse för det vackra och sköna, och Bergliot är den lyriska förmedlaren av detta sköna. Paragraferna är ofta rena beskrivningar, som i exemplet ovan, av natur, väderlek och himlavalv liksom av dukningar, kläder och frisyren. Den ikariska individen beskrivs gärna i symboliska ordalag, ibland bitskt och ironiskt, men alltid kärleksfullt. Vid 20-årsjubileet har en tillfällig utställning av de ikariska kynnena tagit plats på bord, i skåp och fönstersmygar. Britas sinnebild beskrivs i en mot höjden strävande rubinröd glaslåga med draktunga.¹⁶ Det råder ingen brist på fantasi och talang bland de ikariska systrarna. Ritualerna blir fler och fler och stadfäster ytterligare klubbens varande som ett eget väsen. Genom åren tilldelas den olika attribut, som ett eget alfabet, en vaggvisa, en ikaritisk sångbok med mera. Vårfester, höstfester, jubileer – det finns allt som oftast anledningar att fira. Så småningom växer festkvällarna och blir till långhelger med övernattnings, gärna vid de sommarboenden som finns till buds inom kretsen.

Mörkare dagar

Kvinnorna slår inledningsvis fast att klubben ska ägna sig åt bildning och förkovran, det privata liksom enskilda åsikter ska lämnas utanför. Men blir det verkligen så, att familjernas sorger och problem inte sipprar in, att skeenden i samhället inte lyser igenom? Vid en mer översiktlig läsning är

16 "Protokoll 1948–1960".

det intressant att se hur sorgfriheten slår emot en från sidorna, särskilt då bilagorna läggs till de relativt strikta, om än poetiska, protokollen. Humorn är en ständig följeslagare. Klubben och sammanhållningen fungerar säkert som ett sätt att just avskärma sig från det som gör ont. De riktigt stora sorgerna och tragedierna yppas, med några undantag, inte särskilt mycket.

Vid ett par tillfällen tränger dock sorgen och mörkret igenom och allt blir ifrågasatt. Ett sådant tillfälle är klubbens första sammanträde efter sommaruppehållet 1939, då Andra världskriget har brutit ut.¹⁷ Skrivelser har inkommit från flera medlemmar med frågor om klubbens vara eller icke var under det allvarsamma världsläget. Alla medlemmar får möjlighet att yttra sin mening, varefter majoriteten av för eller emot ska fälla avgörandet. Olika åsikter gör sig hörda, men de genomsyras alla av inställningen att klubben verksamhet är än mer värdefull under rådande omständigheter. Någon reserverar sig vad gäller möjligheten att praktiskt finna tid till fördjupning. Än en gång anbefalls övning i takt och hänsyn samt respekt för varandra åsikter. Det beslutas enhälligt att klubben ska fortsätta, men med en viss begränsning av diskussionsämnen samt att den medlem som av privata skäl tillfälligt vill utgå, ska beviljas så kallad tjänstledighet på obestämd tid.

Under våren 1940 skymtar krigets händelser och dess verkan på det dagliga livet: mörkläggning är påbjuden. I protokollet daterat den 20 maj avhandlas såväl våren och väderleken som kriget och mörkläggningen. Ordföranden skruvar till luckor, drar ner gardiner och tätar springor så att den ”ikariska elden” ej ska tränga ut under den påbjudna mörkläggningen.¹⁸ Därefter kannstöper ikariterna klyftigt och klokt om krigets kabaler och kriser. Ja, så uttrycker de sig i protokollet, vilket nog får tolkas som att kvinnorna har ett ganska stort mått av självironi. Av protokollet framgår också att någon strimma ljus ändå har lyckats leta sig ut, varför klubben får påhälsning av Beckombergas ordningsmakt. Detta leder till ytterligare självrannsakan och de beslutar att under nästa sammanträde ”uppskjuta varje vidare yttring av snille och vett.”¹⁹ Av okänd anledning hålls inga möten i maj 1945, det finns åtminstone inga spår i protokollen. Ett vårsammanträde hålls istället den 4 juni, då fredsdagen kommenteras.

17 ”Protokoll 1934–1948”.

18 ”Protokoll 1934–1948”.

19 ”Protokoll 1934–1948”.

En stor sorg och förlust drabbar klubben och familjerna vid Bergliots insjuknande och alltför tidiga bortgång. Klubbens 444:e sammanträde i oktober 1963 är ingen sammankomst i vanlig bemärkelse utan består i medlemmarnas besök vid Bergliots sjuksäng i hemmet. Gripande beskrivs en ovärderlig vänskap, och en stund då varje medlem får tillfälle att ta adjö.²⁰ Vid pennan denna gång Daisy. Bergliot går bort i april 1964. Vid sammanträdet 13 april, får hon en lång och kärleksfull hyllning i protokollet. Vem eller vilka som författat dessa ord framgår inte, men Inga är tillförordnad sekreterare. Bergliot var en av klubbens initiativtagare och hade under en mycket lång tid varit klubbens ständige sekreterare. Ikariterna frågar sig vad klubben hade varit utan henne. Sju ikariska systrar har samlats, mörka i sinnet, var och en med sin egen sorg och tomhetskänsla, söker de tröst i varandras närhet och vänskap. Bergliot beskrivs som den bästa, den mest älskade i den ikariska kretsen. Orden räcker inte till. En 30-årig vänskap är bruten. Strax därefter ska den 30:e vårfesten firas men då medlemmarnas tankar är hos Bergliot glöms jubileet helt enkelt bort. Vårfest blir det men av annorlunda slag, för första gången får vingarna ligga orörda och inga sånger stäms upp. Det är en fest med vemodet som följeslagare.

De till handlingarna bifogade biografierna över medlemmarna, innehåller uppgifter om enskilda tragiska händelser, vilka kan spåras i protokollen. Några dödsannonser/nekrologer finns också bilagda. I takt med årens gång och medlemmarnas åldrande kommer också deras hälsotillstånd att ventileras mer frekvent. I beskrivningen över klubbens start, vilken gissningsvis är skriven av Brita, kommenteras det kloka och viktiga beslutet att lämna privatsfären utanför klubben. För medlemmarna blev den därmed en oas och andlig vederkvickelse, bortom det vardagliga livet.

Klubbens avslut

Åren går, klubbens medlemsantal decimeras genom ålderdom och dödsfall. Sammanträdena sker mindre frekvent. Under perioden april 1985 till april 1992 hålls cirka 50 sammanträden. Vid det näst sista, i mars 1992, har ett drygt år förflutit sedan det senaste formella mötet.²¹ Verksamheten har

20 "Protokoll 1960–1992", Ikarosklubbens arkiv, B 66:3, KvinnSam, GUB.

21 "Protokoll 1960–1992".

under en tid fört en tynande tillvaro. Kvinnorna är till åren komna, hälsan är bräcklig och ställer till problem. De är dock glada att ses, talar om sina olika vedermödor och tröstar varandra. Nu beslutas att protokollen ska ses över och vara i full ordning. Till protokollen ska även biläggas en beskrivning av Läsklubben, Ikarosklubbens förebild. Upptakten och klubbens första tid ska nedtecknas liksom biografier över medlemmarna.

Måndagen den 6:e april 1992 träffas så de fyra kvarvarande medlemmarna vid klubbens sista möte. Det är Brita och Inga som varit med från starten samt Verna och Yvonne, medlemmar sedan 1935. Med rörelse konstaterar de att det är 800:e gången de träffas. Det är ett känslösamt ögonblick då kvinnorna i och med detta beslutar att avsluta protokollskrivandet. De anser inte att något väsentligt kan tillföras. Att de ska fortsätta träffas, diskutera och stötta varandra framstår ändå som självklart eftersom de, som de uttrycker det, inte kan leva i harmoni utan Ikarosklubben. Ikaros ska följa dem livet ut. Av detta sista protokoll och klubbens allra sista paragraf framgår att en ny träff inbokas till den 27 april, men vad som avhandlas då får vi inte veta något om. Ikarosklubbens gärning är över.

Med sina högt ställda ambitioner flög Ikariterna då och då farligt nära solen, men i systerlig solidaritet såg de alltid till att varje person landande på jorden och kom på fötter igen. Detta var ju också ett av klubbens syften: att sikta högt, kanske misslyckas men alltid komma tillbaka. Det är uppenbart att klubbmedlemmarna någonstans själva insåg att Ikarosklubben var unik och att deras efterlämnade papper borde sparas för andra att läsa och studera. Deras ambitioner är häpnadsväckande liksom ihärdigheten, att med regelbundenhet orka hålla igång verksamheten till långt in i ålderdomen. Vänskapen kvinnorna emellan tycks ha varit den avgörande drivkraften för klubbens fortlevnad, men lojaliteten gentemot klubben och dess medlemmar hade också stor betydelse för fortsatta vänskapsrelationer. Den ekvationen tillsammans med kvinnornas konstnärliga talanger och kreativitet resulterade i något unikt.

Epilog

Jag är mycket tacksam över att slumpen skickade ikariterna i min väg, att jag fått blicka in i dessa kvinnors liv. Arkivet i sig är oemotståndligt, protokollen och dess bilagor bland det finaste jag stött på i KvinnSams hand-

skriftssamling. Språket och uttrycken är svåra att beskriva, det måste läsas och upplevas. Just det ikariska språket har jag tyvärr fått lämna därhän; det rymmer alltför många ingångar och frågeställningar för att kunna dryftas här. Ett exempel är svårigheten att säkerställa ordens och texternas sanna upphov. Är det sekreterarens sinne som talar i alla paragrafer eller är orden någon annans? De bilagda dikterna och teckningarna kan inte heller alltid knytas till sina respektive upphovspersoner, ofta saknas signaturer. En annan aspekt som jag bara nuddat vid, är medlemmarnas roller och karaktärer, deras olika betydelser för klubbens utformning och fortlevnad. Också här finns mycket att utforska. Vid läsning av protokollen är det tacksamt att i någon mån behärska franska och latin. En ordbok kan behövas för den rika terminologin.

Ikarosklubbens arkiv delar sitt öde i det fördolda med otaliga andra arkiv och frågan är hur detta kan förbättras. Ledorden är förstas synlighet och sökbarhet, där finns mycket att göra. Att analoga och digitala system lever parallellt skapar komplikationer och utmaningar, inte minst för våra användare. Detta gäller inte bara katalogisering och förteckning av arkivhandlingar, utan inbegriper även andra bibliotekskataloger och databaser. För att underlätta sökningar måste vi därför vara tydliga med vad som *inte* finns i en databas och informera om alternativa sökvägar. Att digitalisera förteckningar och andra relevanta dokument är bara *ett* sätt att uppdatera analoga system. Mer bör kunna göras föra att skapa länkar och samband mellan de olika systemen. Att förstå och se det unika i varje arkiv är en annan aspekt, och att dessutom ta till vara dessa upptäckter. Här gäller det att skapa fler ingångar till ett arkiv, i arkivdatabasen. Utökad katalogisering av biografiska uppgifter, fotografier och föremål har stor betydelse för synligheten. Flera av dessa ganska enkla åtgärder kan lyfta Ikarosklubben och dess medlemmar till en plats i ljuset. Vad gäller klubbens arkivförteckning så är det faktiskt, i skrivande stund, lättare att hitta den om man bläddrar i våra arkivpärmar på plats i biblioteket, än om man skrollar igenom alla arkivförteckningarna på vår webbsida.

Marknadsföring och spridning är en annan sak. Vi måste bli mycket bättre på att digitalt synliggöra vilka skatter som faktiskt finns i våra magasin. Vi behöver även utveckla informationsspridningen om våra samlingar, via olika nyhetskanaler. Lokalt/fysiskt på biblioteket/lärosätet finns saker att göra,

exempelvis presentationer, seminarier och utställningar kring nyförvärvade arkiv eller handlingar med relevans för någon aktuell händelse. Samarbeten mellan forskare och bibliotek har genom åren lett till flera intressanta utställningar och föreläsningar, något som bör kunna utvecklas. En annan, mer komplicerad, uppgift, handlar om den nationella samordningen av arkivdatabaser och om deras tillgänglighet. Här finns brister som försvårar för forskning, eftersom det ofta krävs sökningar i flera olika databaser/ analoga system för att nå största möjliga fullständighet. Handlingar efter enskilda personer liksom efter föreningar och organisationer är ofta spridda i flera olika arkivinstitutioner. Här måste informationen bli tydligare. Jag har exempelvis hittat material efter Ikarosklubben i Kungliga bibliotekets arkiv. Där finns kopior av protokoll från mars 1941 och framåt. De tidiga årens protokoll saknas liksom alla estetiska värden i form av teckningar, foton och föremål. Intressant är istället den underrubrik som lagts till klubbens namn: Ikarosklubben, Damklubben för sällskaplig samvaro.²² Hur detta namn kommit till har jag inte lyckats belägga. Det finns inte i de handlingar jag läst utan syns endast som ett tillägg i Kungliga bibliotekets arkivförteckning. Om en person utanför professionen funnit Ikarosklubbens protokoll i Kungliga bibliotekets samling, skulle hen lätt förledas att tro att materialet är det enda sparade från Ikarosklubben. Och omvänt förstås. Det finns mycket att göra, varav vissa relativt enkla åtgärder. Allt detta sagt med vetskap om att upphovsrättsliga frågor ofta sätter krokben, liksom bristande resurser.

Arbetet med detta kapitel har varit en påminnelse om att jag som person kan göra skillnad i mitt arbete. Att på olika sätt dokumentera och synliggöra de dagliga upptäckterna känns nu så oerhört viktigt. Ikarosklubbens arkiv väcker också några specifika farhågor och frågetecken kring bevarande. Handlingarna är delvis sköra, bläcket på de senare årens protokoll håller på att blekna bort. De vackra inbundna banden är svåra att arbeta med i en scanner, utan att de tar skada. Men det går säkert att lösa med fackkunskap och kreativitet. Jag lovar Brita, Bergliot och alla de andra att inte lämna dem åt sitt öde. Omistliga handlingar får helt enkelt inte gå förlorade.

22 Ikarosklubben, Damklubben för sällskaplig samvaro, protokoll och andra handlingar del II–VI, KB

Opublicerade källor

GUB Göteborgs universitetsbibliotek
Ikarosklubbens arkiv, B 66, KvinnSam.

KB Kungliga Biblioteket
Ikarosklubben, Damklubben för sällskaplig samvaro, protokoll och andra handlingar del II–VI, SE S-HS Acc2007/10.

Publicerade källor och litteratur

Garde, Pia-Kristina. *Karin Boye: Nycklar och samtal*. Lund: Ellerströms, 2016.

Laurin, Carl G. *Minnen. Vol. 4, 1908–1918*. Stockholm: Norstedt, 1932.